

Oförlikneliga 1700-talsromaner

Ruth Halldén
introduktion till den
tidigaste engelska roman-
konsten är förförlisk.
Är de gamla tegel-
stenarna verkligen så
lysande eller är det
kärleken till dem som får
dem att glöda, frågar sig
Björn Håkanson.

Ingen modern konststälkare tänker sig att dagens utställningar av gristarmar, skurtrasor och äggkartonger omedelbart slår ut Rembrandt eller Goya, skriver Ruth Halldén i inledningen till sin nya essäsamling *Vid romanens rötter*. Den romanläsande publiken däremot tycks – underförstått – vara mer lättlurad. Den dras hektiskt till det nyaste nya: den senaste bestsellern, det senaste mer eller mindre oläslbara experimentet (det var Ruth Halldén som för några år sen startade en debatt om svensk nutidsroman genom att anklaga den för tråkighet).

Saklitteratur

Ruth Halldén
Vid romanens rötter
Bonniers, 1997

Ruth Halldén ger sålunda inte mycket för trender, men heller inget för det svensknationella. Redan som helt ung, berättar hon, kände hon sig mer hemmastadd med de engelska författarna än med de svenska – och då inte med 1900-talets Joyce eller Amis, utan med 1700- och 1800-talets klassiker. Där fann hon en unik legering av mänskligt och socialt patos, en var-

daglig och vänskaplig ton, intimitet – medan svenskarna "talade till läsarna som om de talade till undersåtar". Nu, efter pensioneringen och befriad från recensentbetslet i Arne Ruths stall har hon äntligen kunnat samla sig till en bok om sina favoriter.

Resultatet har, inte oväntat för den som följt hennes kulturjournalistik, blivit utomordentligt njutbart. *Vid romanens rötter* kan läsas som en kärleksförklaring, krönet på en förläskelse som inte rostat med åren utan bara växt sig starkare och mer mångfacetterad.

Okända författare

Och kärleken, den sanna kärleken, är aldrig gräthen, den finner värddiga objekt också utanför kانون. Hur många vet att det i England vid 1700-talets slut fanns författare vid namn Charlotte Lennox, Fanny Burney, Maria Edgeworth eller Ann Radcliffe? Inte många, gissar jag – men Ruth Halldén har läst dem. Och med sitt smittsamma engagemang övertygar hon mig lätt om att dessa örtvixt förbisända kvinnor skrivit flera synnerligen intressanta romaner. Ingen finns visserligen på svenska, och några knappast på engelska, men vem vet: om ett par år kan något alert småförlag ha fattat galoppen och ger ut dem i översättning. Tänk om det då föds en ny trend, med den programmatiskt trendfientliga Ruth Halldén som inspiratör!

Något fler, åtminstone alla som läst litteraturvetenskap, torde däremot känna till Samuel Richardson's namn. Ruth Halldén resonerar litet fram och tillbaka kring den omdiskuterade frågan om det var han eller Daniel Defoe eller möjligen någon fransman som skrev den första moderna – det vill säga

i det här fallet realistiska, borgerliga – romanen. Namn som madame de La Fayette, abbé Prévost, René Le Sage, Pierre de Marivaux får vederbörlig uppmärksamhet i Halldén's resonemang; något talar för alla fyra, men det mesta för Marivaux som med *La vie de Marianne* skapade "världens första stora roman i enkel, vardagsmiljö, skriven i jagform och på talspråk".

Och ändå inte Marivaux – inte riktigt. Det ville sig inte för den realistiska romanen i Frankrike. Publiken var för liten, kritikerna för kräsna och formmedvetna, skolade i Boileaus estetik som de var. Att Marivaux uppskattades av vanligt folk gjorde honom bara ännu mer suspekt.

England tog över

Så då gick det som det gick: England tog över. Där fanns den rätta jordmännen, ett samhälle som under inflytande av den begynnande industrialismen befann sig i snabb omvandling.

Under 1700-talets första hälft tvingas bönder och lantarbetare i stora skaror söka sig till städernas fabriker, en burgen borgarklass tar över det intellektuella initiativet från adeln, upplysningstidens relativt odogmatiska rationalism, optimism och bildningshunger skapar ett sug efter både underhållning och information. Läskunnigheten ökar snabbt, också bland tjänstefolket, som – menar Halldén – inte var särskilt hårt hålet utan kunde botanisera fritt i bokhyllorna, medan herskapet var iväg på shoppingrunda, visit eller bad.

Denna brokiga och receptiva publik är det som de nya romanförfattarna vänder sig till. Och efter moget övervägande blir det till sist Samuel Richardson som Ruth

Halldén utpekar som den som först (med viss reservation för Defoe) och utan konkurrens bäst lyckas med att ge den nya publiken vad den visar sig vilja ha. Med hans båda brevromaner *Pamela* (1740) och *Clarissa* (1748) blir romanen ett massmedium.

Men är detta verkligen romaner som går att läsa i dag, av andra skäl än litteraturhistoriskt specialintresse? Kan man lita på Ruth Halldén's omdöme?

Efter moget övervägande blir det till sist Samuel Richardson som Ruth Halldén utpekar som den som först och bäst lyckas med att ge den nya publiken vad den visar sig vilja ha.

Jälv gav jag mig på *Pamela* i min ambitiösa ungdom men kom inte långt. Jag tyckte det blev tjiatigt med alla dessa omständliga brev där ett snusfornuftigt dygdemönster la ut texten om sin utdragna kamp för att försvara sin skuld mot en kärlekskränk husbonde. Jag får stöd för en sådan ungdomlig, men givetvis ohistorisk lärsart hos gamle Schück, som visserligen erkänner romanens litteraturhistoriska betydelse men störs av dess "brutala, klumpiga och källborgerliga moral" och dess starka sentimentalitet. De två avslutande delarna, som handlar om dygdemönstrets liv efter bröllopet, avfärdar han som oläslbara – "enligt uppgift från de få engelska littera-

turhistoriker som läst boken en sällspott misslyckad produkt".

Till de få engelska litteraturhistorikerna kan nu fogas Ruth Halldén, hon har läst allt – även om hon i sanningsens namn nästan enbart uppehåller sig vid del I och nöjer sig med ett snabbreferat av de resterande 900 sidorna.

Frågan om det går att lita på Ruth Halldén är emellertid fel ställd. Hon ser inte som sin uppgift att rangordna – det har "tiden" redan skött om. Hon skriver enbart om böcker som hon gillar och/eller finner spännande, därför att de i sin tid varit nydanande och fångat en stor läsekrets. Hon skriver av lust, för att förmedla läsglädje men också för att ge matnyttig social och historisk bakgrundsinformation; däremot riskerar hon aldrig att hon henne stöta på reklamspekrets köp den! Den sortens uppmaningar överlåter hon åt oss läsare att i så fall rikta till oss själva. Hon håller sig strikt till saken: sin kärlek.

Lysande essä om Austen

Det är en pedagogiskt överlägsen metod att överbjuga läslust. För min del kommer jag att få svårt att leva vidare utan att ta reda på om jag möjligen hade fel i ungdomen, när jag spolade Richardson för Kafka, Woolf och Gyllensten. Och Jane Austens *Stolthet och fördom* har jag redan plockat fram ur bokhyllan. Ruth Halldén's avslutande essä om Austen är helt enkelt lysande, ett stycke prosa under den geniala rubriken "Romankonstens Mozart" som skulle förtjäna en plats också i ett sparsmakat urval av svensk essästistik från det tjugonde århundradet.

BJÖRN HÅKANSON

Det akademiska förfallet är avsiktligt

Postmodernismen
poserar som vänster.
Snarare är den ett
redskap för att böja
vetenskapen att tjäna
politiska syften, skriver
Anders Björnsson.

Kan skönhet mätas? Man har försökt. En herrtidning utlyste en tävling och angav de ideala måtten. Priset gick till en B-skådespelerska. Hon är fortfarande B-skådespelerska. Dessbättre. Kan kvalitet kvantifieras? Man försöker oavbrutet. Utbildningsministern vill ha mått på vad forskningen avkastar – "ger samhället". De fortsätter att vara utbildningsministern. Dessvärre. Ni tror förstås att jag talar om Carl Tham. Men det gör jag inte.

Sokalseminariet 8

Tham är beskedlig i de stora sammanhangen. Jag talar inte om Sverige och inte om socialdemokratisk forskningspolitik överhuvudtaget. Jag talar om England, om Margaret Thatcher och John Major och arvet de och deras regeringar lämn-

nar efter sig när labour i maj tar över i Westminster.

Conrad, 5:e earlen Russell, utsedd till *peer of the year* av *Spec-tator* och historieprofessor vid King's College, London, har varit en enträgen regimkritiker allt sedan han släpptes in i överhuset. Pamfletten *Academic freedom* från 1991 är ett glänsande försvar för universitetens institutionella oberoende, helt i John Stuart Mills anda.

Samhället måste gilla och värna detta oberoende, menar Russell, därför att det har behov av en kritisk självreflexion som det inte kan få någon annanstans. Men då måste staten låta universiteten förvalta och utvärdera sig själva. Kvalitet kan bara bedömas av den som är kvalificerad.

Thatcher visste bättre

Thatcher kunde inte tolera detta. Hon visste alltid bättre. Hon var lika taskig mot universitetet som mot fackföreningarna och därför gick de gamla tory-professorerna man ur huse för att rösta bort henne som hedersdoktor i Oxford, en ära som varje konservativ premiärminister dittills kunnat räkna med.

Med Major och hans ministrar har det fortsatt, visar Conrad Russell i en kommentar nyligen (*London Review of Books*, 20/3). Universitetet har satts på svältkost, ständiga omorganiseringar har genomförts för att öka effektiviteten och avkastningen och en veritabel kvantifieringskultur har införts. De har intervenerat i verksamheten och hotat att "centralt fastställa exakt hur undervisningen ska meddelas" (direkt citat från statssekreterare). När beslutet inte får önskat resultat har syndaböcker inom lärar- och forskarkåren utsetts.

Universitetsbudgetar bantas

Samtidigt har de fortsatt att banta universitetsbudgetar och avskeda personal i en takt som vi i Sverige bara mardröm om. För var nedskärning ökar kontrollen och centraliseringsnivån i syfte att säkra lönsamheten. Liberaldemokraten Russell ryser. Inte minst för att oppositionen, som värmat den akademiska friheten mot de konservativa centraliseringsattacker, inför regeringsstilletråd har svängt 180 grader och på sedanligt vis vill "göra ett ännu bättre jobb".

Vad är politikerna rädda för? Fackkompetensen? Att maktmono-

Instängd.
Eftersom det inte tycktes finnas någon utsikt för henne att komma ut ur rummet, var det inte underligt att hon kände sig olycklig. (Illustration av John Tenniel)

polet anfräts? "Läraren är liksom prästen", skriver Russell som kan sin idéhistoria, "en rival i kampen om makten och politiker ser honom i grunden som en konkurrent". Att mäta är att utöva makt. Bröststorlekar eller forskningsprestationer – jo, visst kan man tävla med siffror och pengar på en marknad. Det leder till att B-laget premieras, det ofarliga och medelmåttiga och i samhällelig mening ointressanta. Om universitetet likställs med vinstmaximerande företag, vad ska man då med dem till? Man vet på förhand att de aldrig kommer att prestera något originellt. Då finns inte längre någon gräns för hur mycket trivialiteter

som kan produceras i den heliga vetenskapens namn.

Uppsvinget för postmodernismen följer av behovet att böja universitetet efter politiska önskemål.

ANDERS BJÖRNSSON

Not: Kvantifieringens betydelse belyses av Alfred W Crosby i *The Measure of Reality. Quantification and Western Society 1200-1600*. Cambridge University Press 1997. Crosby's text är ett europeiskt blev bättre imperialistiskt än andra folk genom förmågan att bryta upp och betrakta världen i hanterliga bitar.

Tidigare inlägg i seminariet: *Introduktion 28/2, Margareta Norlin 5/3, Svante Folin 12/3, Fredrik Sjöberg 21/3, Nils Petter Sundgren 26/3, Alexander Johansson/Sjöberg replik 4/4 och Lars Holm 9/4.*